

Innspill til arbeidet med ny Stortingsmelding om kulturminnepolitikken fra Verdensarvrådet for Røros bergstad og Circumferensen

Den forrige Stortingsmeldinga om kulturminnepolitikken, St. meld. 35 (2012-2013) «Framtid med fotfeste» var av avgjørende betydning for arbeidet med å ta vare på og utvikle verdensarven Røros bergstad og Circumferensen. Meldinga i seg selv, og oppfølgingen av den gjennom statsbudsjettene, har økt mulighetene for kommunene og fylkeskommunene til å jobbe konkret og konstruktivt for å nå målsettingen om at verdensarvområdene skal være fyrtårn for beste praksis for norsk og internasjonal kulturminneforvaltning og naturforvaltning. Det styrker også mulighetene for lokal næringsutvikling med basis i natur- og kulturminner.

Verdensarvpolitikken som ble vedtatt gjennom Stortingets behandling av meldinga, er et godt rammeverk, og sammen med Intensjonserklæringen verdensarvrådets viktigste styringsredskap.

Sett fra verdensarvrådets side vil det være svært viktig at den kommende stortingsmeldingen fastslår at verdensarvpolitikken ligger fast, og at strukturene og rammene rundt verdensarvarbeidet i Norge videreføres som nå.

Bærebjelker i forvaltningen av verdensarven Røros bergstad og Circumferensen

«Framtid med fotfeste» pekte på etableringen av *verdensarvsentre* som et viktig virkemiddel for å bygge verdensarvkunnskap blant egne innbyggerne og som besøkssentra for tilreisende fra inn- og utland. Rørosmuseet ble autorisert som verdensarvsenter i juni i 2017. En forutsetning for autoriseringen er en finansieringsmodell hvor alle de 5 verdensarvkommunene bidrar i hele autorisasjonsperioden fram til 2022.

Verdensarven Røros bergstad og Circumferensen har hatt *verdensarvråd* siden 2012; et godt redskap for å arbeide politisk med verdensarven både internt og eksternt. Arbeidet i rådet blir høyt prioritert hos de 5 ordførerne som alle er i rådet, sammen med fylkesrepresentantene og sametingets representant.

Kunnskap og holdning til verdensarven er ferskvare, og den tunge politiske representasjonen i rådet er avgjørende for å lykkes med å ivareta verdensarverdiene, også der sakene kan være vanskelige og krever avveining mot andre samfunnsinteresser.

En tredje viktig faktor fra meldingen i 2012, var etableringen av *verdensarvkoordinatorstillingene*. I Verdensarven Røros bergstad og Circumferensen har verdensarvkoordinator vært på plass i 7 år. Koordinatoren er svært viktig som bindeledd mellom departement, riksantikvar, fylkeskommuner, kommunene, organisasjonene, næringsliv, eiere og fagmiljøene, og gjør at leddene kan samhandle og er kjent med hverandres ønsker og prioriteringer.

Da verdensarven Røros bergstad og Circumferensen ble etablert i 2010, fulgte det med en 1. generasjons forvaltningsplan. I 2013 ble en egen fylkesdelplan for verdensarven; «Regional plan for Røros bergstad og Circumferensen» med handlingsprogram vedtatt. Senere er handlingsprogrammet revidert to ganger og er nå inne i en ny periode fram mot 2021. Dette er et nyttig styringsinstrument for prioritering av innsats, både økonomisk og personellmessig.

Det jobbes nå med en ny *forvaltningsplan* for perioden 2020-2026. Denne vil gi føringer for hvordan vi både skal forvalte og ta vare på verdensarvverdiene, hva som kan true verdensarven, og hvordan de samme verdiene skal kunne være grunnlag for en bærekraftig samfunnsutvikling i regionen.

Forslag til satsingsområder i ny kulturminnemelding

1. Behov for styrking av kulturminnekompetansen i kommunene.

Arbeidet med oppfølging av tiltak i kommunale kulturminneplaner, konkrete tiltak knyttet til verdensarven i alle verdensarvkommunene og behovet for kunnskapsoppbygging på kulturminnesida tilsier at kulturminnekompetansen i kommunene må styrkes. Med dette menes både forvaltningskompetanse og faglig kompetanse knyttet til bygningsvern.

2. Sør-samisk bygningsvernkompetanse

Både arkeologisk og annen kulturminnevernkompetanse innenfor det sør-samiske området er lokalisert til Samien Sitje på Snåsa. Fra sør-samisk fagmiljø på Røros er det pekt på at det mangler kompetanse på sør-samisk bygningsvern. En etablering av slik kompetanse knyttet til bygningsvernsenteret ved Rørosmuseet vil være ideell med tanke både på geografisk plassering og tilknytning til et stort og etablert fagmiljø.

3. Styrking av utdanning innenfor de antikvariske håndverksfagene

Ivaretagelse av kulturminner handler ofte om å ta vare på minnesmerker og bygninger. Innenfor verdensarven Røros bergstad og Circumferensen gjelder dette spesielt. Selve Bergstaden er hjertet i verdensarven, og verdensarvverdiene er tungt knyttet til å ta vare på bygningene i byen og bygningene og miljøene på Malmplassen. Det samme kravet gjelder for mange bygninger i Circumferensen. Kravet til autenticitet og integritet er høyt, og for å kunne beholde dette må det finnes håndverkere som behersker de antikvariske teknikkene, som har kunnskap om materialbruk og historie. Håndverkerne er i realiteten forvaltere av både den materielle og immaterielle verdensarven. At det finnes utdanningsinstitusjoner og betingelser slik at det kan rekrutteres til disse fagene er helt avgjørende for utviklingen framover. Dette gjelder både for verdensarven Røros bergstad og Circumferensen og i landet for øvrig.

4. Videre utbygging av verdensarvsenteret/Rørosmuseet

Verdensarvsenteret ble autorisert i juni 2017 ut fra de fasiliteter, kompetanse og posisjon som museet har i dag. Senteret arbeider nå med å bygge en verdensarvutstilling. For å fylle rollen som et komplett verdensarvsenter i framtida, ligger det i museets og Museene i Sør-Trøndelag sine planer å få bygget et nytt administrasjonsbygg ved Smeltehytta –slik at hele dagens administrasjonsfløy kan brukes som utstillingsareal med verdensarvtema.

Miljødirektoratet er autorisasjonsorgan, og peker i sitt autorisasjonsbrev på at finansieringen av et slikt bygg må løses innenfor kulturdepartementets ordninger.

Verdensarvrådet mener at KLD også må inn økonomisk for å realisere både administrasjonsbygg og verdensarvutstilling.

5. Etablering av et eget «Verdiskapingsprogram» for verdensarven.

Verdensarv og verdensarvstatusen er et viktig element i utvikling av næringsliv og markedsføring av produkter fra regionen. Dette gjelder særlig innenfor reiseliv og handel, men også innenfor lokal matproduksjon og industri og andre næringer. Med erfaringene fra både Verdiskapingsprogrammet for kulturminner og Verdiskapingsprogrammet for naturarven, foreslås det en etablering av et eget «Verdiskapingsprogram for verdensarven». Et slikt program vil ytterligere styrke fyrtårnstanken og være i tråd med regjeringens målsettinger nedfelt i St.meld 19 (2016-2017) «Opplev Norge» - unikt og eventyrlig» - reiselivsmeldingen.

6. Integrering av natur, kulturminner og sør-samisk kultur i verdensarven

I prosessen fram mot utvidelsen av verdensarven i 2010, var det på et tidspunkt til vurdering å etablere et mixed-site med natur/kultur, og også å innlemme den sør-samiske kulturen i selve nominasjonen. Til slutt valgte statsparten å holde seg til de fysiske sporene etter Røros Kobberverk, og videreføre verdensarven som en ren kulturminneverdensarv.

Utviklingen internasjonalt siden den gang har gått i retning av at en ønsker en tettere integrering av natur og kultur uansett kategorisering av verdensarvsteder der en har betydelige innslag av begge element. Integrering av samfunnsmessige forhold, immateriell kulturarv og minoritetskulturer er også høyt på agendaen. Sett i et 10-15 årsperspektiv vil det være naturlig å tenke seg en ny, større gjennomgang av verdensarven, og vurdere disse forholdene påny.

Et steg i retning av dette vil være å etablere en sterkere forvaltningsmessig og kunnskapsmessig link mellom naturforvaltningen og kulturminneforvaltningen i verdensarvområdet.

Innenfor verdensarven Røros bergstad og Circumferensen finnes både sterke kulturminnemiljøer og naturforvaltningsmiljøer. Både verdensarvsenter og nasjonalparksenter er drevet av samme organisasjon; MIST/Rørosmuseet.

I et mulig utviklingsprogram for å integrere natur- og kulturminneforvaltningen sterkere, vil miljøet innenfor verdensarven Røros bergstad og Circumferensen være et aktuelt verksted for en slik utvikling.

7. Ytterligere forvaltnings- og formidlingsoppgaver til Røros og Fjellregionen

Regionrådet for Fjellregionen fikk i sommer gjort en kartlegging av kulturminnemiljøet på Røros og i fjellregionen. Rapporten konkluderer med at det innenfor kulturminneforvaltning, naturforvaltning, formidling og utøvende håndverk totalt er mellom 100 og 110 årsverk.

Foruten størrelsen er det bredden i kompetansen som kjennetegner miljøet.

Kulturminnefondet er et meget godt eksempel på hvordan et organ med nasjonale oppgaver kan lokaliseres til et mindre sted hvor dette organet inngår i et større, lokalt fagmiljø.

Verdensarvrådet vil peke på at Røros og fjellregionen har både kompetanse og ambisjon om å ta på seg ytterligere nasjonale oppgaver, f.eks. innenfor utvikling av formidling/interpretasjon, ytterligere oppgaver innenfor antikvarisk bygningsvern og utvikling av forvaltning i spennet mellom natur- og

kulturminneforvaltning. Gjennom programmet «World Heritage Leadership», arbeidet innenfor den nordiske verdensarvorganisasjonen og en rekke kontaktpunkter mot UNESCO/IUCN/ICCROM/ICOMOS systemet, finnes mye erfaring med internasjonalt arbeid. Regionen er beredt til å påta seg ytterligere oppgaver her, f.eks. ved å videreutvikle en funksjon som såkalt «learning site» innenfor World heritage leadership og lignende programmer i verdensarv/UNESCO-sammenheng.

8. Endring av regelverket for uttak av naturstein

En klar utfordring i bevaringsarbeidet i Røros kommune og verdensarvområdet Røros bergstad og Circumferensen er regelverket knyttet til uttak av naturstein. Røros sentrum er regulert til bevarting med klare føringer på istandsetting av verneverdige bygninger med bruka av tradisjonelle materialer og teknikker, i tråd med at verdensarvområdene skal være fyrtårn for beste praksis for norsk og internasjonal kulturminneforvaltning. De fleste av disse takene har behov for vedlikehold/reparasjon de kommende årene. Skiferen som er brukt på Røros er også mye brukt i de andre kommunene innenfor verdensarvområdet, særlig Holtålen, Os og Tolga. Vi opplever at etterspørselen etter skifer i disse kommunene også øker i takt med at fokuset på ivaretagelse av bygninger tilknyttet verdensarvverdiene øker. I dag finnes det ingen godkjente steinbrudd i Røros-området hvor det kan tas ut skifer til produksjon av takstein eller andre produkter som historisk har vært benyttet innenfor verdensarvområdet. Det finnes heller ikke andre godkjente uttak i Norge som har denne typen stein.

I 2014 ble det innført nytt regelverk knyttet til uttak av naturstein i Norge. Dette har medført at det kreves driftskonsesjon for uttak av naturstein, uansett omfang. Dette medfører at det blir svært krevende å starte opp igjen uttak av lokal skifer i lovlige former siden formalkravene til driftskonsesjon og ikke minst økonomisk sikkerhetsstillelse, krever mye kapital før en er i stand til å ta ut stein. Med tanke på at formålet med uttakene i første rekke vil være begrenset til å gjelde restaureringsarbeid vil det være krevende å få til dette økonomisk. Vi ber om at det arbeides for at regelverket for naturstein endres slik at det blir lettere å ta opp igjen gamle steinbrudd for å ta ut stein til restaureringsformål. Vi har i dag lokaliteter i både Røros og Os kommuner hvor det er skifer av god kvalitet som kan benyttes til istandsetting av fredete og verneverdige bygninger innenfor verdensarvområdet. Vi har også håndverkere med kompetanse til både å ta ut skiferen, til å legge den og vi har økonomiske virkemidler for å gi huseiere tilskudd for å få arbeidet utført.

Vi ser fram til framleggelsen av den nye Stortingsmeldingen om kulturminnepolitikken, og står til rådighet for KLD som diskusjonspartner om det er ønskelig.

Runa Finborud

leder i verdensarvrådet for Røros bergstad og Circumferensen/ordfører i Os.